

't inschrien

tiende jaargang nr. 4, oktober 1978 kwartaaluitgave

Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.

Kopij Inzenden aan:

G.J.B. Gorel, Laaressingel 19, Enschede – redactie-secretaris.
telef. 053 - 35 77 79

Redactie: J.J.H. Meijer, Olde Meulenweg 2, Hengelo, tel. 05400 - 12851, eind-redacteur
Adriaan Buter, Neede
H.H. Hagens, Almelo
J. Overbeeke, Haaksbergen
Th.L.M. van Stapele, Hengelo

Administratie:

Mej. G.A. Weussink, Kortenaerstraat 20-II, Enschede, tel. 053 - 31 02 06

Bank: Algemene Bank Nederland N.V. te Enschede, Hoedemakersplein.

Giro: nr. 18 18 110 t.n.v. Administratie 't Inschrien, Kortenaerstraat 20-II, Enschede

Abonnementsprijs f 10,- per jaar.

Losse nummers f 3,- (exclusief portokosten)

Uitgave van de Oudheidkamer 'Twente' te Enschede.

Overname van de inhoud, in welke vorm ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

De Kiereboe of Kjirrebûk

Het Rijksmuseum Twenthe bezit een exemplaar van een zeer zeldzaam voermiddel, aan dat museum geschonken door de nazaten van Rutger Jan Schimmelpenninck (1761-1825), die het gebruikte om zijn huurboeren te bezoeken. Het is bij mijn weten het enige bewaarde wagentje van dit type en we vinden het afgebeeld in publicaties van G.J. ter Kuile 1), J.J. van Deinsse 2) en H.B. Vos 3). Voordat het een museumstuk werd, behoorde het tot de inventaris van het Schimmelpenninckhuis Nijenhuis bij Diepenheim. In de familie Schimmelpenninck stond het bekend als een **kiereboe**, een naam die we ook vinden in Hollandse en Hollands gekleurde bronnen. In Friesland heet (te) het een **kjirrebûk**. Tot een aanneemelijke verklaring van de naam is het tot dusverre niet gekomen 4), al zat de Friese historicus dr. O. Postma er waarschijnlijk heel dicht bij 5). De Hollandse vorm is totaal ondoorzichtig, de Friese bevat in het tweede lid **bûk** (Hollands: **buik**) het woord dat de vloer van de wagen, daarna ook de vloer met de opstaanse wanden kan weergeven 6). Eer ik een verklaring vond voor **kier**- heb ik een ogenblik gedacht aan verwantschap met het Franse **char à banc(s)**, ook wel **carabas** of **carrabat**; wat de klanken betreft staat dit te ver af van de **kiereboe** of **kjirrebûk**, tenzij men een vergaande verbastering acceptabel zou achten. Dan blijft echter nog het feit, dat we bij die Franse benamingen met een geheel ander rijtuig te doen hebben.

Zoals het bij de afleiding van woorden vaker gaat, liep ik bij toeval tegen een plausibele verklaring van het eerste lid **kier**- aan en wel in het Friese dialect van het eiland Schiermonnikoog, dat

Van onze administratie

Onze administratrice, mej. G.A. Weussing, heeft de wens te kennen gegeven om na 1978 haar werkzaamheden voor ons contactorgaan neer te leggen.

Mej. Weussing is thans de vijftienjarige gepasseerd en zij wil nu haar werk aan een jonger iemand overdragen. Deze wens moeten wij respecteren.

We hebben onze redactie-secretaris, de heer J. Gorel, bereid gevonden deze werkzaamheden van haar over te nemen. Dit houdt in, dat per 1 januari 1979 administratie en redactie-secretariaat gevestigd zullen zijn op het adres Laaressingel 19 te Enschede. Tel.: 357779

Op het afscheid van mej. Weussing komen wij nog nader terug.

Abonnementsprijs

De jaarlijks stijgende druk-kosten van ons blad hebben veroorzaakt, dat reeds nu de kostprijs van 't Inschrien niet meer gedekt wordt door de abonnementsgelden.

Hoezeer wij dit ook betreuren, zijn we thans genoodzaakt om de abonnementsprijs met ingang van 1979 te verhogen tot f 15,- per jaargang. We hopen op Uw begrip.

---

dit element heeft in de samenstellingen **wipkier** (wipkar) en **kreukier** (kruikar, kruiwagen). De Deense taalkundige Arne Spenter reconstrueerde uit dit Schiermonnikoger woord **-kier** de Oudfriese vormen **kere** en nog ouder **kerre** 7), de typisch Friese vorm van **karre**, **kar**, afkomstig uit het Latijnse **carrus**, dat op zijn beurt weer aan het Keltisch ontleend zou zijn 8). Vreemd

genoeg vermeldt Postma - echter zonder een duidelijke opgave van de bronnen - vormen als **karrebuick** in de 16e/ of 17e-eeuwse Friese bronnen, die in een soort Hollands waren geschreven. Postma oppert de mogelijkheid van verwantschap tussen de Nedersaksische **körwagen** (Gronings **körmwoagen**), een wagen dus met een gevlochten 'buike', en de **kjirrebûk** 9), maar dat lijkt mij gezien de klankverhoudingen moeilijk te verdedigen. Had hij in de Friese vormen **kier** 'kar' herkend, dan zou hij het ongetwijfeld bij zijn vondst karrebuick hebben aangesloten, taalkundig m.i. geheel terecht, maar risikant zolang we niet kunnen bewijzen dat een **karrebuick** en een **kjirrebûk** of **kiereboe** dezelfde of althans verwante rijtuigen waren. Indien het voorgaande steek houdt moeten we dus aannemen dat het woord **kiereboe** een verbastering is van **kjirrebûk**, ouder **kierrebûk**. **Kier** als zelfstandig woord is in het in Nederland gesproken Fries uitgestorven en vervangen door **karre**, ook in het Schiermonnikoogs 10). Maar het leeft dus voort in Twente, zij het in een museale context!

Zuidhorn (Gr.) Teake Hoekema

Noten:

- 1 G.J. ter Kuile, Geschiedkundige aantekeningen op de havezathen van Twente (1911, herdruk 1974) p. 155.
- 2 J.J. van Deinse, Uit het land van katoen en heide (3. druk 1953) p. 622
- 3 H.B. Vos, Rijtuigen (Bussum 1961) P. 92.
- 4 W. Bilderdijk verklaarde het uit **kierabus**, dat zoveel als 'malloot' betekent; vgl. zijn Verklarende geslachtslijst der Nederduitsche naamwoorden (1832-1834) II p. 67. Die verklaring is nogmaals opgewarmd in **De navorscher 1857** p. 316, waar in het voorbijgaan ook nog even aan een Russische afkomst van het woord wordt gedacht!
- 5 De Fryske boerkerij en it boerelibben yn de 16e en 17e ieu (1937) p. 23.
- 6 Vgl. het WNT op **buike**, kolom 1748.
- 7 Der Vokalismus der akzentuierten Silben in der Schiermonnikooger Mundart (Kopenhagen 1968) p. 202.

De 'Kiereboe'. Het wagentje van Rutger Jan Schimmelpenninck. (Verz. Oudheidkamer Twente, Enschede).

8 Vgl. Franck-Van Wijk, Etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal, 2de dr. 1949, op **kar**.

9 Postma, a.w. p. 23 noot 1.

10 Het hier weergegeven artikelje is sterk verkort uit mijn bijdrage **Frysk kier(re)bûk, Hollânsk kiereboe** in het tijdschrift van het Fries Instituut R.U. Groningen, *Us Wurk* 1978 p. 71-74; daar wordt ook de oudste vindplaats, 1749, vermeld, nl. in de Fries gekleurde Hollandse tekst **De Winter** van B. Bornius Alvaarsma, die er bij zegt 'een boere rytuig in Friesland gebruikelijk'. In een woordenboek duidt het woord als Kierboek wel voor het eerst op in E. Wassenbergh's Taalkundige bijdragen tot den Frieschen tongval (1806) p. 49 met als verklaring 'zeker ligt, gemakkelijk en open Rijdtuig op vier wielen'. In het Friesch woordenboek van W. Dykstra (herdruk 1971) worden we misleid door de toevoeging dat een kierbûk een 'soort rijtuig op vier wielen, uit de vorige (= 18de) eeuw, **Fransch** model' is.

Ijzermeltery uit de Karolingische tijd

'Dit is de eerste en laatste keer, dat ik hier een kuilvoerhoop maak; allemaal stenen in de grond, die het plastic kapot maken'.

Deze woorden sprak landbouwer Hoestee, eigenaar van het erve 'Rikkerink' in de marke Boekelo (gem. Haaksbergen), dus niet te verwarren met Boekelo onder Enschede.

Wij leden van de Historische Kring Haaksbergen wreven onze ogen uit toen wij die stenen zagen, die helemaal geen stenen waren. In de kortste tijd raapten we ook al aardewerkscherven op uit de Karolingische tijd. Op deze manier werden wij begin juni van dit jaar geconfronteerd met een ijzermeltery en waarschijnlijk ook een ijzersmederij, die hier in bedrijf moet zijn geweest tussen de 9e en 12e eeuw, blijkens de door onze provinciale archeoloog, drs. A.D. Verlinde, gedateerde scherven, waarvan we er inmiddels al ruim 100 hebben gevonden.

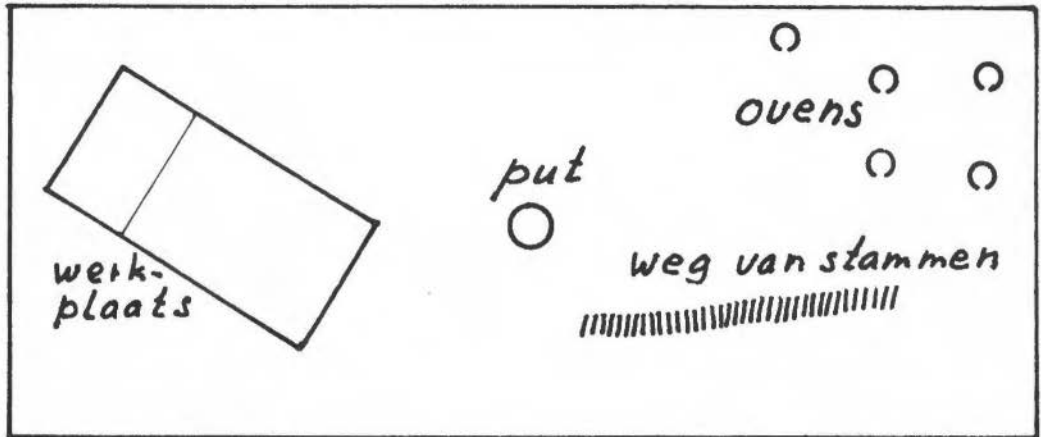
In de noordhoek van het perceel weiland no. 395 sectie B, gem. Haaksbergen, pal aan de voet van de Meijerinkes, onder een 40 tot 60 cm. dikke laag cultuurgrond is deze industrie steeds verborgen gebleven, tot een graafmachine de kuilvoerhoop van voorgedroogd gras met zand bedekte. In lang vervlogen tijden is hier de grond al tot 2 mtr. diepte geroerd.

De ruim 100 vaatwerkscherven zijn over een grote oppervlakte gevonden, sommige tot 1.20 mtr. diepte. Grote hoeveelheden ijzerslakken zitten hier in de grond, veel houtskool, as en leemklonten. Verder veel aangebakken leemschalen, die gediend hebben als ovens. Veel as heeft een rode kleur. Deze rode kleur komt door het hoge ijzergehalte, dat na verbranden of bak-

ken een rode kleur nalaat. Zulk een rode kleur komt men ook tegen in de as van verbrand hout, waar mee veel spijkers, scharnieren, bandijzer enz. in het vuur zijn terecht gekomen. Deze rode kleur, die we ook vonden bij de leem, die gediend heeft voor de ovens, vinden we ook bij de baksteen-industrie. Klei of leem met een hoog ijzergehalte vormt rode bakstenen; daarentegen geeft klei of leem met een hoog kalkgehalte gele stenen. Om een totaal beeld van deze uit de Karolingische tijd daterende opgraving te krijgen, moet nog minstens 2000 m³ grond en afvalmateriaal verzet worden en dit zal voorlopig wel niet gerealiseerd worden.

In het Heimatmuseum te Ramsdorf (Dld.), 25 km. achter Winterswijk, waar in de buurt ook een dergelijke oude ijzerindustrie geheel is opgegraven, hebben wij eens rondgekeken, waarvan hieronder het relaas volgt.

De meest beduidende vondst uit het Karolingische tijdperk werd gedaan in 1935 in Gemenkrüchling t.o. de Müngenburcht, de Hof-Olbrink. Hier kon toen een gesloten arbeidsplaats uitgegraven worden met de afmetingen van 12 bij 5½ mtr. De haardstede in het midden van het huis; in de as werden kogelpotscherven aangetroffen. Opvallend was de sterke, donkere verkleuring van de vloer achteraan, aan de rivier gelegen gedeelte van het huis. Daar werd weggehaald: een half hoefijzer, twee speerpunten, meerdere verroeste degens en beslagen spijkers. Zes meter oostwaarts lag een put, waarvan de houtbetimmering zich bij de hoogwaterstanden zeer goed gehouden had. De put had een breedte van 1.60 mtr. bij een diepte van 2.50 mtr. Op de bodem van de put lagen weer scher-

Schets van een dergelijke industrie bij Ramsdorf

ven uit de Karolingische tijd. Van de put leidde een weg van boomstammetjes over de oeverhelling naar een verzameling ijzersmeltovens, waarvan er vijf onderzocht konden worden. De ovenbodem bestond uit veldkeitjes, die in leem waren gelegd. Leem was ook gebruikt voor de nog staande ovenwand; de leem was daar door de hitte steenrood gebrand. Binnenin lag de vulling: ijzerslakken, houtskool, kalk en ingestorte wandbekleding. Een oven vertoonde nog een windgang. Door een verbinding met een waaier of een eenvoudige blaasbalg kon men de benodigde hittegraad bereiken. Als grondstof werd fijn geklopt ijzeroer gebruikt. Het ijzergehalte hiervan varieerde rond 30%. In de kleine oven, die tussen de 60 en 80 cm. hoog was met een doorsnee van 75 cm., kon men een temperatuur bereiken tot 800 gr. celcius. Het erts werd dan een schuimende vloeibare massa; het slak liet men afvloeien. Het zachte ijzer haalde men uit de intussen opengeslagen kap, waarna men onder afkoeling de resterende slakken weghamerde en hakte, zodat het bruikbare ijzer overbleef voor verdere verwerking. De schets geeft een beeld van zo'n industrie. Soortgelijke industrieën zijn ook gevonden op de Veluwe, waarvan het Historisch Museum

Moerman te Apeldoorn heel duidelijk tot de bezoekers spreekt.

Grote slakkenhopen vindt men bij Uchgelen, Spelderholt en Loenen op de Veluwe. Middenin Loenen, Hoofdweg 26, ligt een garage met de naam 'Ijzerenberg', misschien wel genoemd naar de grootste slakkenhoop in Nederland daar ter plaatse.

Merkwaardig is het, dat we onze vindplaats aantreffen op minder dan 100 mtr. afstand van het 'Hilligenstukke', het middelpunt van de flankes, de Meijerinkes in de Meijerinkshoek, zoals dit deel van de oude marke Boekelo heet. Voorop het 'Hilligenstukke' stonden tot 1890 nog zware eiken, meerdere stammen op één stronk (stobbe). Mogelijk dateert de naam 'Hilligenstukke' al van voor de kerstening. De Meijerinkes, die een pakket cultuurgrond, zwarte grond, bezit ter dikte van 100-120 cm., heeft een lengte van ca. 1000 mtr. en een breedte van 200 tot 300 mtr. Langs de N.O.-zijde van de es stroomt de Bolscherbeek, die onder meer ook het gezuiverde rioolwater van Haaksbergen afvoert. Vooral langs deze beek komt ook nu nog veel ijzeroer voor.

Hier is het ook weer zo, waar het geschreven woord op papier en perkament ophoudt, de spade en troffel ons

weer verder in de grijze oudheid terugbrengen. Zo vonden we ook bij het erve 'Eeftink' scherven van oud vaatwerk van nagenoeg dezelfde of wat jongere datum. Deze scherven kwamen boven uit de bouwput voor een rundveestal. Wat jongere scherven vonden wij op een kuilvoerhoop van het erve 'Top' of 'Nijhuis', waarvan we de datering moeten aanhouden op de 12e - 16e eeuw. Op één enkel scherfje na, gevonden bij het erve 'Top', behorende tot het Jacobagoed, is alles wat aan scherven is gevonden, afkomstig van zelfgemaakt inheems aardewerk. Niets hiervan was vervaardigd op de draai-schijf. Nergens troffen we versiering aan. Onder de vele randscherven troffen we zowel sterk omgekrulde als rechtopstaande halsranden aan.

Alle drie vindplaatsen liggen in een driehoek met onderlinge afstanden van ca. 400 mtr.

Lees voor meer over genoemde oude erven: Historie van Haaksbergen deel 2, bladz. 205 en verder en voor esgrond: Jaarboek Twente 1976, bladz. 93 e.v.

B.E. Asbreuk
erve 'Meijerinkbroek'

De Latijnse school te Ootmarsum

Een brief van een zekere heer F.G. Moquette, waarin deze beweerde dat zijn voorouders in Ootmarsum zouden hebben gewoond en het verzoek na te gaan of dat klopte, bracht ons op het spoor van de Latijnse School en toen bleek al spoedig dat dit inderdaad juist was, want in de 19e eeuw was een zekere P.A. Moquette rector aan de beroemde Latijnse School, een soort gymnasium te Ootmarsum.

Deze school had reeds rond 1600 een goede naam, maar bereikte een hoogtepunt tussen ± 1800 en 1860 onder de rectoren Immink 1803-1841 en Moquette 1841-1862. Verschillende bekende personen hebben hier dan ook gestudeerd, zoals Geertsema, Goeman Borgesius, A. van Laer, De Savornin Lohman, de Ranitz, Grobbé en vermoedelijk ook de bekende Tubbergse Dr. Schaepman, maar andere historici ontkennen dit laatste. Door haar populariteit telde de school rond 1847 nog een hoog aantal leerlingen, t.w. 20 voor de oude en 12 voor de moderne talen. Deze laatste waren grotendeels intern. Jaarlijks waren de eindexamens rond 5 of 6 juli in de Herv. Kerk, 's morgens 8 uur te beginnen.

Voor het eerst in de geschiedenis van de Latijnse Scholen werden bij K.B. van 1815 alle scholen van dit soort in Nederland gelijkgeschakeld. Zo werd er ook een landelijke inspecteur der Latijnse Scholen benoemd in 1816 n.l. Mr. H. Wijnbeek (1772-1866). Als zodanig bezocht hij de nu komende 35 jaren Overijssel negen keer en wel in 1817, 1820, 1823, 1827, 1830, 1833, 1841, 1846 en 1849. Het is aan de rapporten van deze eminente en zeer energieke inspecteur te danken dat we iets meer weten van de Latijnse Scholen,

waarvan er in Overijssel zeven waren, n.l. in Deventer, Almelo, Enschede, Kampen, Oldenzaal, Ootmarsum en Zwolle.

Negen rapporten in 35 jaar mag dan weinig lijken, maar men moet niet vergeten welk een enorm gebied Wijnbeek moest afreizen. Daar kwam nog bij dat hij in 1832 van de regering de opdracht kreeg (uit bezuiniging) ook het kleuter-, lager-, ander middelbaar onderwijs en de kweekschool te Haarlem en passant te controleren. Dat waren 5000 scholen! Toch bezocht hij trouw elk jaar minstens 1 provincie.

In al deze rapporten komt Ootmarsum er bijzonder gunstig af. Reeds in 1817 had Ootmarsum t.o.v. andere Latijnse Scholen een record aantal leerlingen, n.l. 16. Geen wonder dat dat leerlingenaantal altijd hoog was, want het onderwijs was goed, hetgeen niet het minst te danken is geweest aan de rectoren Immink en Moquette, die allebei een flinke staat van dienst hebben gehad. De geleerde Immink was in 1817 zelfs bereid voor een salarisverhoging van f 50 ook de nieuwe vakken te onderwijzen. Zodoende verdiende hij dan f 300 per jaar. Hij had daarmee nog geluk ook, want in Deventer werd het salaris verlaagd; de rector zou de oude som terug krijgen als hij de nieuwe vakken ook voor zijn rekening nam, t.w. oude en nieuwe aardrijkskunde, oude en nieuwe geschiedenis, mythologie en wiskunde. In afwachting van die salarisverhoging begon rector Immink maar vast deze vakken te onderwijzen. Na zo'n voorbeeld van ijver, wilskracht en enthousiasme kon Wijnbeek niet anders zeggen dan dat het onderwijs in zeer goede handen was, vooral in Ootmarsum. Dat was in 1820.

Het blijkt dat dit niet overal zo was. Elders bleek een rector lusteloos te zijn; 'hij mist vuur' staat er en ergens anders: 'te oud'. In Almelo had het gemeentebestuur geen pensioen over voor de rector, zodat de 77-jarige

'moest voort arbeiden totdat hij bezwijkt'. De rector te Oldenzaal had een slaapziekte en dat werkte aanstekelijk op de studenten. In Deventer was het ook niet volmaakt, maar de rector te Kampen was door huiselijke onaangenameheden veel uit huis 'en zocht zijn leed gevoel te verdrinken in Schiedams vocht, zodat hij de middag veelal slapend doorbracht.'

Zulke toestanden kende men in Ootmarsum niet, getuige het rapport van 1823: 'De rector te Ootmarsum is een Protestants geestelijke (dominee) en zijn leerlingen zijn grotendeels Roomsgezind, opgeleid wordende voor den geestelijken stand. Maar 's mans verstandige behoedzaamheid heeft hem het volkomene vertrouwen van deze kweekelingen doen verwerven. Nergens misschien worden jongelieden van dezelfde bestemming zoo goed voor hunnen toekomstigen staat voorbereid. De naam dezes verdienstelijken mans is Immink.' Rector Immink was een plichtsgetrouwe en vredelievende leerkracht. Hij onderwees alle vakken behalve wiskunde, een nieuw vak. Hiervoor werd een onderwijzer Schoorbeke genaamd benoemd, die zeer wel voor zijn taak berekend was. Hij moest echter een loon hebben. De stedelijke kas kon het toen in 1827 niet betalen en rector Immink kon van zijn f 300 salaris ook niets missen. Van alle stedelijke kassen was na de Franse tijd de bodem goed zichtbaar. Er werd dus een verzoek tot de koning gericht om een gratificatie van f 200 toe te kennen. Het aantal leerlingen was toen 27. In 1830 merken we een kleine teruggang en zijn het er 19, omdat veel jongelui naar het seminarie te 's-Heerenberg gingen, maar het lag toch altijd nog dicht bij het gemiddelde van de andere zes scholen. In elk geval was het onderwijs 'naar behooren ingerigt' en dat allemaal voor een jaarsalaris, naar onze begrippen niet eens een weekloon. Daarvoor moest er les wor-

den gegeven aan de Latijnse School in Latijn en Grieks, oude en nieuwe geschiedenis, oude en nieuwe aardrijkskunde, fabelleer (mythologie), wis- en natuurkunde en later ook nog de moderne talen Frans, Engels en Hoogduits.

Er was een A-afdeling die een vooropleiding tot de universiteit gaf en een B-afdeling die algemeen vormend onderwijs gaf. Voor de universiteit moest een toelatingsexamen worden afgelegd of er werd een goed getuigschrift van de Latijnse School gevraagd.

In 1833 werkte Immink nog steeds als een paard. Overdag gaf hij Grieks, Latijn, Hebreeuws, aardrijkskunde en geschiedenis; 's avonds de moderne talen. Een onderwijzer gaf wiskunde. Dat blijkt in 1841 te zijn G. van Goor jr., zoon van het hoofd der Nederduitse (basis)school aan het Kerkplein. De aanstelling was eerst tijdelijk, omdat hij nog eindexamen moest doen. Zijn leer methode bleek echter goed te zijn. In datzelfde jaar was rector Immink nog steeds aan het werk ondanks zijn slechte lichamelijke conditie (jicht). De avondlessen waren echter vervallen.

In dat jaar 1841 werd P.A.M. Moquette rector aan de Ootmarsumse Latijnse School en spoedig had deze met hard werken de achterstand ingehaald. De school beleefde weer een bloeiperiode en reeds in 1846 was het aantal studenten aanmerkelijk gestegen, ondanks dat er zich bij de andere scholen een duidelijke achteruitgang aftekende. In 1849 stond het leerlingenaantal al weer op 24, van wie er veel bij de rector in kost waren. Vooruitgang in Ootmarsum dus, terwijl deze scholen elders al op hun retour waren mede door de opkomst van de Franse scholen die op hoger peil stonden. Almelo en Enschede daalden tot 6 leerlingen en Kampen stond in dat jaar op 7 leerlingen. Aan rector Moquette was het te danken dat de Latijnse School opnieuw zulk een uitstekende reputatie verwierf.

Niet alleen om de intellectuele, maar ook om de zedelijke opleiding van de 'kostdiscipelen' kreeg hij een goede naam en hij overtrof de rectoren van Almelo en Enschede in kwaliteiten.

Het lag niet aan hem dat het einde van de Latijnse Scholen onvermijdelijk toch naderde. Op 13 april 1862 deed hij mededeling aan de curatoren dat de gemeenteraad van Meppel hem had benoemd en dat hij van plan was zijn betrekking hier neer te leggen en zijn school daarheen over te brengen. Dit was het begin van het definitieve verval der Latijnse School.

Er kwamen moeilijkheden met het vinden van een opvolger. Van oktober 1865 tot mei 1866 bleef de school gesloten. Het aantal leerlingen liep terug tot zes. Kwam nog bij dat de nieuwe rector zelf voor een schoollokaal moest zorgen. Toen de waarnemende rector in 1869 ontslag had gevraagd, meldden zich geen kandidaten voor de betrekking aan. De laatste rectoren waren ten Brink en De Guicherie.

Wie Hotel de la Poste bezoekt, bevindt zich in een historisch gebouw, want het huis daar aan de Marktstraat is de voormalige Latijnse School. Door de indeling in studentenkamers waren er nog vele schoorstenen op het dak te zien.

In 1869 werd het een herensociëteit en in 1901 Hotel de la Poste van de Heer A.C. Beukers. Een smeedijzeren postkoets als uithangbord boven de ingang herinnert aan de romantische tijd toen de postkoets de enige verbinding over land vormde. Ootmarsum lag aan de route Deventer-Hamburg, de halteplaats was herberg 'De Koppelpaarden' wat verderop in deze straat, op de hoek Westwal.

Gustaaf Klaas

Waar lag of wat is: IN DEN HEW?

In de onvolprezen series Rijks Geschiedkundige Publicaties, met name in de serie 'Resolutien der Staten-Generaal' en wel in die van 1598-1599, komt een brief voor op naam van de edellieden of de ridderschap van Twente, aangeboden aan de Staten-Generaal te 's-Gravenhage, gedateerd 20 februari 1598.

De brief behelst een opsomming van Twentse edelen die of wel de zaak der Staten waren toegedaan ofwel niet vijandig waren. Het verbaast ons dus niet dat op de lijst ontbreekt o.m. Herman van Hoevel, richter van Oldenzaal, naderhand wonende op het Westervliet en broeder van Rolof van Hoevel, wonende op het Nijenhuis te Diepenheim. Immers van Herman werd gezegd, om de uitdrukking van die tijd te gebruiken, 'dat hij heulde met het hof te Madrid', terwijl zijn broer Rolof overging tot de partij der Staatsen en tot de hervormde religie.

Ik schrijf de brief over zoals deze gepubliceerd is in genoemde R.G.S. (blz. 208 en 209):

'Erstlick Vorst tho Grimberge, welch nun droste von Twente is (= Jan van Voerst toe de Grimberg, drost van Twente).

Der herr commandeur von Othmerschen (= Gisbert auf den Berge, 'cump-ter' van Ootmarsum).

Rhede tho Saesfeldt (= Adriaan van Reede toe Saesfelt).

Beverförde tho der Oldermölen (= Joost van Beverveurde tot de Oldemole).

Raesfeldt tho Twickelo (= Jan van Raesfelt tot Twickelo).

Schele tho Welfeldt (= Zweder Scheele tot Welvelde).

Ripperda ten Weldam (= Johan Rip-

perda tot Weldam).

Coverden then Stuveler (= Jacob van Coeverden tot den Stuvelaer).

Ripperda tho Bouckelo (= Philip van Ripperda tot Boekelo).

Twickelo tho Boningen (= Herman van Twickelo tot Borgbeuningen).

Und Twickelo tho Hengelo (= Unico Ripperda tot Hengelo).

Rammelman tho Dublingen (= Johan Rammelman tot Dubbeling).

Moerbecke tho Brecklicham (= Johan Moerbecke tot Brecklencamp).

Langen tho Rijssenn (= Herman van Langen).

Hovell tho Hoykinck (= Johan van Hoevell tot Hoickinck).

Hovell tho Nienhaus (= Roelof van Hoevel tot Nyenhuus).

Coverden then Weckdam (= Wolter van Coeverden tot Weckdam).

Eschede tho Tubbergen (= Johan van Eschede tot Tubbergen).

Grubbe tho Vleringen (= Herman Grubbe tho Vleringen).

HOVELL in den HEW (grote letter en onderstreping van mijn hand).

Und ettliche andere heuser, die noch ter tijdt van adelicken wedwen beseten wierden, nemblick die herlicheitt Almelo, datt haus tho Heeckeren, Wemsell etc., und hebben sick deser junckeren ettlicke, als Rhede, Twickelo tho Hengell ende Schele, gedurende dese troublen buitenlandts in neutrale orter gehalten. Die andere aber sind fast alle oeck ein tijdt van jaren uthgewecken gewest, maer darnae, alst sie van haeren gudern niet genieten konnenn ende op' andere plaetsen weinig middelen gehadt, sick under beydersides sauvegarde ten platten lande op haere guideren gesatt, gelijk alle andere edel-

luiden in Sallandt, Drente, graffschafft Zutphen ende andere darumher liggende quarteren gedaen hebben, auszerhalb diejenige, so einige officie offte dienst gehadt, darvann sie inn den steden sick erholdenn khonnen, sonder nochtans dat iemandt hoeres wetens van die Spanische gewesenn offte watt fiendtlickes attentiert hebben sollen, unnd bittenn also noch die gedepu-terde der edelluiden inn Twente dienstlick alst inn gestern overgegevene re-queste gebetten, solcks doende etc.'

Tot zover de brief van 20 februari 1598. Uit de tekst ziet men dat drie maal de naam Hovell (= Van Hoevel, = Van Hövell) voorkomt. Nemen wij aan, zoals in de aanvang werd medegedeeld, dat Herman van Hoevel niet op de lijst voorkomt, dan levert alleen de vermelding 'Hovell in den Hew' een puzzle op. Mede wordt die puzzle veroorzaakt omdat achter 'in de Hew', niet is bijgeschreven welke Hovell het geweest kan zijn die er toen eigenaar van was. Dit in tegenstelling tot Hoykinck en Nienhaus waarvan de eigenaars wel vermeld worden. Hun namen (Johan van Hoevell en Roelof van Hoevel) vinden wij dan ook terug in de 'Genealogie van Hövell of van Hövell' uitgegeven in 1869 en 1896. Waar moet dan het goed 'In den Hew' gezocht worden? En wie zaten erop? Raadplegende de zojuist genoemde familiegenealogie, zou misschien in aanmerking komen een tak der Van Hoevel's die thuis hoorde te Ottenstein in Westfalen maar die herhaaldelijk beleend wordt in Twente. Woonachtig moeten zij er ook geweest zijn, zo b.v. te Enschede. In 1531 had een Johan van Hovell de borchstede binnen Enschede in pacht. Uit de familiegenealogie weten wij bovendien dat zij het Protestantisme waren toegedaan, een reden te meer derhalve om te veronderstellen dat zij op de lijst konden figureren. Moet misschien het 'In den Hew' een plaatsaanduiding in de stad

Enschede geweest zijn? Raadpleegt men het bekende werk van Dr. A. Benthem Gz., 'Geschiedenis van Enschede' (Enschede 1895), dan constateert men op blz. 69 dat deze kenner van de oude stadsplattegrond bij gebouw (nr. 6) er niet geheel uitkomt en schrijft: 'een gebouw (6) met een toren, waarvan ik de beteekenis niet heb kunnen opsporen'.

Bij mijn naspeuringen aangaande 'In den Hew' heb ik ook gezocht in het naslagwerk 'Oost-Nederlandse Familienamen' (Enschede 1975), van de hand van drs. B.J. Hekket. Onder het hoofd 'Ten Heuw' geeft hij in Enschede op een 'Höwkempken' en Heuwkampstraat. Deze opgaven van Hekket wijzen dus ook naar Enschede.

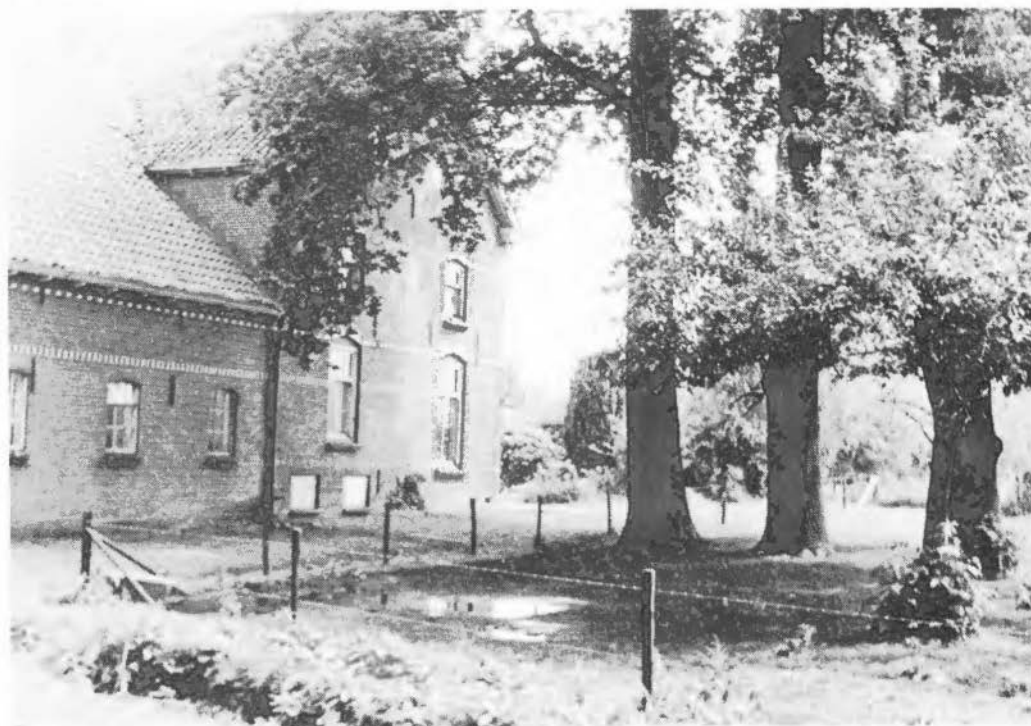
Gaarne doe ik een beroep op de deskundigheid van de lezers van dit tijdschrift een oplossing te vinden waarbij ik aantekenen dat de verwijzing naar Enschede slechts een suggestie is en dat de gezochte naam best elders kan thuis horen!

Ohé en Laak, aug. 1978

J. Baron van Hövell tot Westerflier.

'De Zegger'

Van ouds 'De Segger'

Erve De Zegger, Oele

De boerderij 'De Zegger' in Oele is afgebroken om plaats te maken voor een ontspanningsgebouw voor de medewerkers van Holl. Signaal. Het wordt niet alleen opgebouwd op de zelfde plaats maar het zal blijven voortbestaan als 'De Zegger'. Mooi dat de naam behouden blijft van de boerderij die de laatste honderd jaar in de omgeving domineerde. Over de ouderdom van dit erf enkele opmerkingen. In het schattingsregister van 1475 wordt in Oele geen erf 'De Segger' genoemd, wel in de marke Woolde. Daar staat dan 'Segger lifftuch, behoirt in Wosting', eveneens een erf in de marke Woolde.

Daar het erf 'De Segger' in Woolde al lang is verdwenen denkt men dat hier het erf in de marke Oele bedoeld wordt. Zo zal ook diegene die de samensteller van het Schattingsregister adviseerde zich hebben vergist toen hij opgaf; 'Nu Nijhof'. De belastingkohiers geven steeds een erf 'De Segger' aan in marke Woolde, zij het van geringe omvang. In 1683 vermeldt het vuurstedenregister: 'Segger gestorven vacant'. In 1820 koopt Gerrit ter Waarbeek het erf van Jan ten Segger. Waar stond nu dat erf 'De Segger' in Woolde? Wij dachten even dat wij het wisten. Als reactie op onze activiteiten kregen wij van Mevr.

Schols uit Amsterdam de mededeling dat zij in 1897 was geboren op 'De Zegger'. Hoek Breemarsweg-Twekkelerweg. Dit bleek niet juist te zijn. Haar geboortehuis, een boerderij met dubbele bewoning, was in 1890 gebouwd en eigendom van Nijhof op 'De Zegger' met in de gevelsteen de letters J.N. Dat was dus de reeds genoemde 'De Zegger' in Woolde niet. In het archief van Twickel vonden wij een 'Staat der wegen in de marke Woolde Gemeente Hengelo' van 1838. Daarin lezen wij:

'De Onlandsweg, deze komt van het Onland langs het Zegger en bij Krabbenbos zich met de Krabbenbosweg vereenigende'. Deze weg was ongeveer honderdvijftig meter lang. Het erf 'De Segger' lag dus ongeveer op het plein hoek Julianalaan Krabbenbosweg.

Van De Segger in Oele vinden wij voor het eerst een vermelding in 1600-1602 in het Verpondingsregister. De 'Segger kamp' toebehorende aan Herman Pininck. Het gaat daar blijkbaar voortreffelijk. In 1711 nog een middelmatig bedrijf is het 1750 al uitgegroeid tot de grootste boerderij in Oele. Vreemd is echter dat De Zegger nooit behoorde tot de gewaarde boeren die toegang hadden tot de markevergaderingen, ten minste geen stemrecht had. Pas toen het bezit van de boer maatstaf was voor zijn aandeel in de te verdelen woeste markegrond, wordt de Zegger genoemd.

'Zegger den 3e Juni 1833 geadmitteert met 1 als gewaard. Eigenaar is dan Jan Willem Nijhof'.

H.J. Eising

Meyling - Meyering

De heer B.J. Hekket veronderstelt in 't Inschrien no. X 3, dat de overgang van Meyering op Meyling taalkundig moeilijk te verklaren is. Nu is deze overgang van r op l (want daar schuilt blijkbaar de moeilijkheid in) in de taalkunde sinds lang bekend onder de naam dissimilatie. Hij berust op het feit, dat de tong-r en de l op vrijwel dezelfde plaats in de mond worden gevormd: direct achter de bovenvoortanden. Bij de r trilt echter de punt van de tong, bij de l ligt deze stil. Het verschijnsel doet zich vooral voor bij romaanse woorden of namen, waartoe ook de naam Meier (uit maior) behoort.

Zo kon het latijnse peregrinus (= reiziger) bij ons worden tot pelgrim, een turtur werd een tortel en murmurare tot murmelen. Een turban werd een tulband en grappenmakers die een Chinees willen imiteren, maken zelfs al zijn r-en tot l (pinda lekker!). Talen die geen tong-r kennen, gebruiken een keel-r, die ons als g in de oren klinkt. Meyling kan dus heel goed uit Meyering worden verklaard. Over een 'stomme' e meer of minder behoeven we ons niet te verbazen, gezien de rekkerigheid, die aan het Nederduitse spreken eigen is.

Markelo

J.E. v.d. Laan

Vorstudie Textiel- museum Nieuwe Stijl

Zoals de lezers van 't Inschrien zonder twijfel weten wordt sinds februari 1978 aan de voorstudie voor het nieuwe textielmuseum in het Jannink-complex gewerkt. Deze studie dient er voor om te bepalen, wat straks in het tien-keer grotere textielmuseum tentoongesteld moet worden.

Hierbij gaat het niet om de machines en apparatuur. Deze dingen zijn er wel of niet.

Wat belangrijker is: Ook de sociale toestanden, de economische ontwikkelingen en de beïnvloeding van de Twentse textielindustrie vanuit het politieke gebeuren, moeten aan bod komen.

Er bestaat een lijst van 55 onderwerpen, die nog steeds groeit. Voor elk onderwerp wordt één of meerdere thema-bewerker gezocht.

Hier ligt een moeilijk punt: We zijn allemaal tukkers. Een tukker moet je vragen en dan helpt hij je graag. Vanzelf komen?..... Wat zouden ze er van denken?

Nu, het is voor de projectcoördinator niet mogelijk om met een ieder een gesprek te voeren. Mag ik U bij deze dan vragen: Wilt U met het Textielmuseum contact opnemen als één van de hieronder genoemde thema's iets voor U zou zijn? Er wordt geen groot boekwerk of proefwerk van U verwacht. Enkel een documentatie van reeds gepubliceerde bronnen is voldoende. Natuurlijk krijgt U alle hulp en vingerwijzingen waar U (waarschijnlijk) iets kunt vinden. De te behandelen thema's zijn de volgende:

Thema 1: Ontwikkeling van de 'ondernemer' in Twente, onderverdeeld in: Twente en Euregio een vergeten hoek, Devotio Moderna: Reformatie, tegenreformatie, wederdopers, doopsgezinden,

1728, Enschedese fabrikeurs starten met bom-bazijn, Textiele huisnijverheid in Twente, Genealogie Twentse bedrijven, Nederlands kapitaal gaat naar Münsterland.

Thema 2: Migratie van het zwaartepunt van de Europese textielindustrie, onderverdeeld in: Ontstaan van de textielindustrie in Midden-Europa, Stapelmarkt Amsterdam, De Hanze, IJsselsteden, Fernhandel met Oostzeegebied, De Gilden, De Westfaalse bos, De technische revolutie in Engeland, Napoleon: Het Continentale stelsel, Nederlandsche Handelmijs., De opkomst van Japan, De stoommachine, Massa-industrie in Twente, Twente en de Euregio in de wereld.

Andere thema's zijn: 3. Handel, handelswegen en handelsmethoden, 4. Ontwikkeling van de textiele werkman van ambachtsman tot procesbewaker, 5. Grondstoffen, van productie, vervanging en aanpassen tot vergroting van mogelijkheden, 6. Ontwikkeling van de textieltechnieken van handarbeid tot (semi-)automatisme, a. spinnen, b. weven, c. verven en finishe, d. research en kwaliteitscontrole, 7. De sociale evolutie, van noaberplicht tot welvaartzorg, 8. Toelevings- en navolgingsindustriën, 9. De ontwikkeling van de fabrieksbouw, 10. Wonen en land-schapsgebruik, 11. Interactie Twente/Oost-Indië, 12. Het politieke buitengebeuren, bijv. Amerikaanse burgeroorlog, W.O. I en II, Korea, 13. De Nederlands-Duitse grens als verbindend en scheidend element, 14. Migratie van werkkrachten, Drentse import, Oostvluchtelingen, gastarbeiders, 15. Het management als voortzetting van sociale structuren en manifestatie van de efficiency-gedachte, 16. 'Textiel op ons lijf'.

Hebt U belangstelling om mee te werken aan één of meerdere van deze thema's, neemt U dan contact op met de project-coördinator W.F. Schweizer, Textielmuseum te Enschede, telefoon 053-319093.

Boek en Blad

Geschiedenis van Tubbergen, door Hendrik Greven

Het honderd-en-zestien pagina's bevattende boek van Greven over de geschiedenis van Tubbergen is niet een compleet nieuw verhaal. Eigen historische vondsten zal men er niet in aantreffen. De schrijver heeft zich bezig gehouden met een literatuur-onderzoek en heeft het daaruit bekende over Tubbergen op zijn eigen wijze her-verteld. Hij heeft daarbij geput uit Twentse Eigenheimers en Watermolens in Twente door mr. G.J. ter Kuile sr., Huis en klooster St. Antonius te Albergen, door dr. G.J.M. Kuiper, het Schaepmanboek van Prof. Brom, Leer mij ze kennen de Twentenaren door Jan van den Dungen, de Reisbeschrijving over Overijssel van H. Boom, de diverse Jaarboeken Twente etc. etc. Al deze bronnen zijn nauwkeurig in de tekst aangegeven. Ander materiaal werd aangedragen door de ook uit het Inschrijven bekende Z.O. Broek Roelofs, door dr. C.C.W.J. Hijzeler voor de prehistorie van Tubbergen, terwijl de burgemeester van Tubbergen, drs. C.A. Smal genoemd wordt als mede-auteur van het hoofdstuk over de na-oorlogse geschiedenis. Het laatste hoofdstuk behandelt de Nicolasramen in de kerk te Tubbergen (met acht uitstekende afbeeldingen in kleur). Al met al een vrij compleet beeld van wat er over de historie van Tubbergen bekend is. Het is de verdienste van de schrijver, dat hij al die verschillende bronnen op een aantrekkelijke wijze heeft weten te combineren tot een prettig leesbaar boekwerk. De interesse van de schrijver voor de materie proeft men op elke bladzijde. Daarnaast is het boek verrijkt met vele goede afbeeldingen, die het geheel nog aantrekkelijker maken.

Uitgave: Twents-Gelderse Uitgeverij Witkam B.V. te Enschede. De prijs bedraagt f 35,-.

J.J.H.M.

Eenige Bijdragen tot de geschiedenis van het Archidiaconaat en Aartspriesterschap Twenthe en Calendarium St. Plechelmi te Oldenzaal, uit de nagelatene schriften en mededeelingen van wijlen J. Geerdink, pastoor te Lutte, uitgegeven door E. Geerdink, pastoor te Vianen.

Het, op zich zeer bekende, boek van pastoor Geerdink was al tijden niet meer verkrijgbaar. Heel zeldzaam was het soms op veilingen te koop. Het was daarom een goede gedachte van directeur Faber van Uitgeverij Smit om van dit belangwekkende boek een heruitgave te verzorgen. De heruitgave is zelfs nog waardevoller

geworden dan het origineel, doordat er aan toe gevoegd zijn de aantekeningen van pastoor Meijer, eens archivaris van het Aartsbisdom Utrecht, bekend om zijn grote belesenheid en zeer grote historische kennis. Deze aantekeningen vullen de materie aan, zij breiden bepaalde gegevens uit en ze geven verwijzingen naar bronvermeldingen. Deze aantekeningen zijn verzameld, uitgewerkt en gerangschikt door J.M.M. Heijmerikx te Borne.

Tevens werd toegevoegd een door J. Grootenboer te Borne bewerkt register, dat indertijd geschreven werd door pater L. Thien. Dit register vergroot aanmerkelijk de toegankelijkheid van dit omvangrijke werk.

Het werk van Geerdink geeft ons een rijke schat aan gegevens over de kerkelijke geschiedenis van Twente; alle buurtschappen, dorpen en steden worden er in behandeld, met geordende overzichten van de kerkelijke leiders ter plaatse. Ook de wereldlijke geschiedenis wordt in samenhang met de kerkelijke, ruimschoots behandeld. We zullen ons bij het lezen van dit boek uiteraard moeten realiseren, dat het geschreven is naar de inzichten zoals die in de vorige eeuw heersten. Als men dit voor ogen houdt is het boek een rijke bron, een must voor elke, die zich met Twente's verleden wil bezighouden. Het is alleen te betreuren, dat Geerdink niet scheutiger is geweest met bronvermeldingen. Hierdoor zijn een aantal belangwekkende vermeldingen oncontroleerbaar. Het totaal is echter een waardevol boek, 760 pagina's omvattend en, nogmaals, zeer de moeite waard!

Uitgave: N.V. Uitgeverij Smit van 1876 Hengelo. De prijs bedraagt f 125,-

J.J.H.M.

Noordeuropese Mystiën en hun sporen tot heden, door F.E. Farwerck.

Nadat in 1970 de eerste druk van dit boek verscheen, ligt thans de tweede druk voor ons. Dit alleen is reeds een bewijs dat dit werk zich in een brede belangstelling mag verheugen.

We vinden er de volgende hoofdstukken: De religieuze en mythische opvattingen der Germanen in verband met de inwijdingsriten, De Germaanse Inwijdingsgod, De sagen over het Wilde Heir en de Wilde Jacht, Wodans Doden- en Vruchtbaarheidsgod, De oudste gegevens over Germaanse inwijdingsriten, De mannenbonden in de Oudheid, Het voortbestaan van heidense opvattingen in christelijke tijd, Latere volksgebruiken met overblijfselen van de gebruiken der oude cultische mannenbonden, De overeenkomsten en verschillen tussen Wilde Heir (Wilde Jacht), de gebruiken der oude krijgersbonden en latere mannenbonden en de volksgebruiken, Reconstructie van de oude inwijdingsriten, De gilden, Bouwhutten en bouwgiilden, Vrijmetselarij, een der jongste afstammelingen der oude mannenbonden.

De hoofdstukindeling geeft duidelijk de lijn aan, die er in dit boek zit: aantonen, dat er in de gebuiken der Vrijmetselelarij sporen te vinden zijn uit de Noordeuropese mannenbonden. Dit doet Farwerck in een kloek boek van meer dan zeshonderd pagina's, dat een enorme bekendheid van de schrijver aantoot met de door hem behandelde bronnen en literatuur. De vondsten en gegevens bestrijken geografisch een enorm gebied en in de tijd gezien vele, vele eeuwen.

Het boek is verluhtigd met zeer veel afbeeldingen, waarvan er helaas nog al wat van mindere kwaliteit zijn.

Dit doet evenwel geen afbreuk aan de tekst, die uitvoerig van noten voorzien is. Uiteraard treffen we ook een zeer uitvoerige literaturopgaaft aan. Een belangwekkend boek, voor iedere geïnteresseerde zeer de moeite waard!

Uitgave: Ankh-Hermes B.V. te Deventer. De prijs bedraagt f 85,-.

J.J.H.M.

Van de vereniging **Heemkunde Denekamp** werden ontvangen het Jaarverslag 1977 en Dorpsgeschiedenis 2, 1978. Secretariaat: H. Boink, Diepenhoor 16, Denekamp.

Van Twents-Gelderse Uitgeverij Witkam B.V. te Enschede ontvingen wij nog: **A. Ponsteen, Nieuwe Speurtocht door oud-Hellendoorn** (f 35,90). Eerste indruk: weer een uitstekend boek over de historie van Hellendoorn, goed voorzien van afbeeldingen. We behouden ons echter voor om in een volgend nummer met een uitgebreide recensie hierop terug te komen.

J.J.H.M.

H.W.Poorterman

Van bezetting naar bevrijding 1940-1945 in Nijverdal, Hellendoorn, Marle, Haarle, Hulsen, Eversberg.

Kortom: een geschiedenis van de gemeente Hellendoorn 1940-1945.

Een gedachtenprong tijdens een dodenherdenking op 4 Mei 1975 was voor de schrijver aanleiding, deze geschiedenis op schrift te stellen. Laten we hem hierover zelf aan het woord: Toen ik zondagmorgen 4 mei 1975 met mijn vrouw op de Algemene Begraafplaats in Hellendoorn was om daar zoals andere jaren met een aantal vrienden in kleine kring de doden van de 2e Wereldoorlog te herdenken, drong zich onweerstaanbaar de gedachte aan me op: Deze dodenherdenking is een aflopende zaak. Nog een aantal jaren en een dan levend geslacht zal zelfs geen weet meer hebben van wat de jaren 1940-1945 hebben betekend voor hen, die toen leefden in deze omgeving. Vage herinneringen aan omgekomenen door bombardementen, een paar straten genoemd naar gevallen verzetsmensen waarover men nog nauwelijks iets weet, enkele sterke ver-

halen zullen slechts resten'.

In minder dan drie jaren tijds werd een hoeveelheid materiaal verzameld, die niet anders dan bewondering wekt. Verdeeld over een zevental hoofdstukken geeft dit alles ons een - ondanks des schrijvers opmerking over niet volledig zijn - een uitstekend, 'overzicht'-elk en ook zeer gedetailleerd beeld van het wel en wee van één zo'n gemeente en haar inwoners. Alle gebeurtenissen worden uitvoerig gedocumenteerd uit de doeken gedaan; de mensen die met het verloop van die gebeurtenissen te maken hadden, vriend en vijand, bij strijd, verzet, onderduiken, sabotage, bestuur en economie en tenslotte bevrijding, worden ten tonele gevoerd met personalia, data en zoveel mogelijk met foto! Slechts af en toe laat de schrijver zich even gaan, laat hij als het ware zijn 'ik' emotioneel meespreken. Toch is het geheel een verre van droge opsomming; integendeel, het is een vaak aangrijpend relaas geworden, juist in de menselijke belevenissen en geschiedenissen.

Een waardevol boek. Inderdaad, want het is goed, dat naast de vele WOII-geschiedenissen op nationaal en regionaal niveau ook plaatselijke het licht zien. Voor de wens onzerzijds dat er meerdere van andere plaatsen mogen volgen, gebruiken we de rechtvaardiging die Poorterman schrijft aan het eind van het 5e hoofdstuk 'Verzet': Het is inmiddels in sommige kringen, zo lijkt ons, mode geworden om de indruk te wekken dat tijdens de bezetting het overgrote deel van de bevolking volkomen neutraal tegenover alles stond. Sommigen kunnen dat zo mooi schrijven, maar zelf zaten ze in het verre Londen. Heeft men dan recht om te veroordelen, ook al heeft men 10.000 rapporten gelezen? We betwijfelen het ten stelligste. Op 11 november 1977 durfde Ischa Meijer voor de V.P.R.O-radio al zover te gaan dat hij zei: 'We weten nu best, dat praktisch de gehele bevolking min of meer fout is geweest en het handjevol dat zich, hoe dan ook, verweerde tegen de bezetter, bestond voor het overgrote deel uit halfgare avonturiers, die onder andere omstandigheden gewis in gevang of gesticht zouden zijn beland!' Op zijn zachtst gezegd een merkwaardige voorlichting door, en dat is dan alleen maar een merkwaardige bijkomstigheid, een journalist van Joodse komaf.' Een boek als het hier aangehaalde biedt tegen dergelijke kortzichtige en beschamende taal een juist tegenwicht, waard om gelezen te worden, ook buiten de grenzen van de gemeente waarover het handelt.

H.H.

Bij: Twents-Gelderse Uitg. Witkam BV, Enschede f 35.90.

Gehoord en gelezen

Twentsche Courant, 1978

7.6 Monument voor krijgsgevangenen (Enschede; 'STADSBEELD'; 8.6 Gedenknaald in Volkspark Id.); 9.6 Zuil Vlaamse vluchtelingen (Id); 10.6 Brandmonument (id.); 16.6 Gedenknaald G.J.van Heek (id); 17.6 Van der Molen weet alles van boerenerven (Enschede); 21.6 Gemeente (Enschede) praat over overname van Grote Kerk; 22.6 Grote Kerk moet blijven (Enschede); 21.6 Oude vloer ontdekt in kerk Tubbergen; 23.6 Het rommelt voort rond Jozefkerk (Enschede); 24.6 Andreaskruis in stadswapen (Enschede; 'STADSBEELD') 24.6 Ir.C.Brunt 25 jaar rentmeester landgoed (Twickel); 27.6 Hekwerk: een kunstwerk (stadhuis Enschede); 27.6 Gemeente (Enschede) wilde Het Hooge Boekel kopen. Landgoed had goede kans intact te blijven; 1.7 Ariënsmonument (Enschede; 'STADSBEELD'); 3.7 Heemschut: 'Zuinig met de Jozef'; 7.7 Grote klok oude kerk zal nog dit jaar weer luideh(Delden); 8.7 Restauratie kleine schuur Stroink gestart (Enschede); 10.7 Laatste monument van Geesteren afgebroken. Katechismuskamer was van 1820; 14.7 Aardewerkvondsten nabij Vriezenveen; 20.7 Boer weigert eeuwenoude markesteen terug te geven (Borne); 22.7 Hof Espelo 400 jaar in bezit vrije mensen; 26.7 Weer funderingen van oud klooster ontdekt (Albergen); 28.7 Woningbouw in fabriek Jannink kan doorgaan; 29.7 Voor beslissing St.Josefkerk; Parochie-bestuur geeft maand uitstel; 29.7 Oorlogsmonument: overweldigend (Enschede; 'STADSBEELD'); 5.8 Schatbewaarders: wat bezielt hen? Henk David van 't Veen (klederdrachten); 12.8 Schatbewaarders: wat bezielt hen? Steeds meer bewijsmateriaal pleit voor Tjerk Vermaning; 17.8 Twickel in orde gemaakt voor z'n nieuwe bewoners; 17.8 Ouder Twickel stond op de huidige binnenplaats; 19.8 Deel van oude ringgracht in Oldenzaal opgegraven; 22.8 Hervormden behouden recht op erediens in Grote Kerk (Enschede); 26.8 Ariëns en Twente historisch met elkaar verbonden; 28.8 Tubbergens Pancratius werd waar kunstschrift; Serie W. Rietman, 'Dag stedeke van gisteren' (Diepenheim): 19.8 Een treintje met 't treintje Bello; 26.8 Herinneringen aan een treintje.

Twents Dagblad Tubantia en Dagblad van het Oosten (1978)

3.6 Almeloze bodemvondsten van Eshuis in heemkundemuseum (Almelo); 5.6 't Huis te Brecklenkamp uniek bezit van NJHC; 10.6 Oudgedeputeerde Te Riet voorzitter Molenstichting; 14.6 Almelo koopt antieke halen van G.J. Eshuis; 17.6 Bestuur Oudheidkamer trots op nieuw museum (Vriezenveen); 23.6 Landgoed Hooge Boekel is nu naar de bliksem; 23.6 Belangrijke aanwinsten voor Historische Kring (Vriezenveen); 3.7 Café 'n Pol na 150 jaar dicht (Rijssen); 5.7 B.&W. staan voor moeilijk principebesluit Jozefkerk; 8.7 De bodemschatten van Hengelo; 11.7 Grote klok Oude Kerk verbreekt straks na jaren het stilzwijgen (Delden); 14.7 Laag van Usselo nu beschermd; 15.7 Veel straatnamen binnen honderd jaar verdwenen (Enschede); 24.7 Jo Niks tekent en schrijft boek over de Hasseler Es (Hengelo); 29.7 Janninkscomplex niet lang meer bouwval; 29.7 Hofmeijers van Borne; 3.8 Pelmolen Rijssen wordt opgeknapt; 8.8 Jongelui zoeken naar het vroegste Twickel; 17.8 Fundamenten van oude havezathe achter Twickel; 17.8 Stenen van Grimberg-ruïne verdwenen in huizenbouw; 19.8 De rentmeester van Twickel; 19.8 Twente herdenkt vijftigste sterfdag van mgr. Alphons Ariëns; 26.8 Tekeningen bewijzen: Stadsbrand Enschede in 1862 wereldnieuws; 28.8 Vier generaties Nicolas maakten Tubbergs kerkje tot monument; 30.8 Oude gevelsteen in Nijverdal blijkt afkomstig uit Almelo; 31.8 Twente rouwt anders dan de rest van Nederland.

Serie J. Hosmar, Flitsen uit Vriezenveens geschiedenis: 5.8 Weer eigen predikant voor Russische Vriezenveners; 12.8 'Vriezenveense kerk' komt tot nieuwe bloei.

Serie B.J. Hekket, Wat betekent?: 2.6 Zwiep; 7.7 Bavel(d); 24.7 Te(r) Riet; 31.7 Maalstee; 12.8 Tempelman; 26.8 Middellink; 2.9 Hunneman.